

A lengyel I. Ulászló királysága

Erzsébet királyné hiába ragaszkodott fia, V. László trónörökléséhez, a rendek áthúzták számításait, és I. Ulászló lengyel uralkodót királlyá koronázták. Gyakorlatilag ezzel veszi kezdetét a rendi állam kialakulása.

(folytatás a 16. lapszámunkból)

Az országgyűlés tagjai felháborodtak azon, hogy a csecsemőkirály, V. László megkoronázása a rendek beleegezése nélkül történt. Az Ulászló királyságát támogató nemesi erők olyan kiváló, a hadakozás terén nagy jártassággal rendelkező vezéreket tudhattak soraik között, mint Hunyadi János. Ők az Erzsébet királynőt támogató csapatokat Magyarország elhagyására kényszerítették.

I. Ulászló megválasztása és trónra emelése az „alkalma tosság” egyházjogi eredetű elvének diadala volt az örökletesség dinasztikus elvével szemben.

Székesfehérváron I. Ulászló lengyel uralkodót Magyarország királyává koronázták. Ezt a szertartást is Szécsi Dénes, az esztergomi érsek végezte, aki alig félév elteltével két királyt szentelt fel. Mivel a szertartás végzőinek nem állt rendelkezésükre a Szent Korona, a koronázás során Szent István székesfehérvári fejedelmétartóját használták. A Szent Korona ugyanis Erzsébet királyné révén külföldre került, ezért V. László szabályos megkoronázásával szemben I. Ulászló (1440–1444) koronázása korántsem tűnt törvényszerűnek. A nemesek visszamenő hatállyal próbálták törvényesíteni a hadi és a politikai ésszerűség által diktált koronázást. Így az 1440. július 17-én tartott országgyűlésen törvényt hoztak, amely megfosztotta a Szent Koronát „hatályosságától, bármely jelentésétől, misztériumától és erejétől”, és ezeket a jogi tulajdonságokat átruházták a Szent István sírboltjából kiemelt fejedelmétartóra, amelyet a koronázáskor I. Ulászló fejére tettek. E határozatukkal a rendek érvénytelenné nyilvánították V. Lászlónak a Szent Koronával végrehajtott koronázását. Az okirat szerint: „a királyok koronázása mindig az országlakók akaratától függ, s a korona hatálya és ereje az ő helybenhagyásukban rejlik.”

A német-római birodalomban a Szent Korona

I. Ulászló megválasztása és trónra emelése – miként egykor Szent László királlyá való kikiáltása – az „alkalmatosság” egyházjogi eredetű elvének diadala volt az „örökletesség” (legitimitás) dinasztikus, vérségi jogi elvével szemben. Míg Szent Lászlónál ez az elv egyházjogi értelemben jelentkezett, Ulászló esetében már a nemzeti szempontból való alkalmatosságnak a gondolata jutott kifejezésre. A koronázási törvényben először fogalmaz-

ták meg a nemzet szabad királyválasztó jogát. Az okiratban fogalmazódott meg először az a szentkoronatan, amely szerint a közhatalom tulajdonképpeni birtokosa a nemzet, amely a maga hatalmát önként ruházta át a királyi hatalom közjogi jelvényeként tisztelt Szent Koronára.

A nemesek döntését az befolyásolta, hogy Erzsébet királyné ragaszkodott a Szent Koronához, s rettegett annak lehetőségétől, hogy a relikvia I. Ulászló kezébe kerüljön. Úgy vélte: amíg azt

rály és a rendek együttesen kormányozták. Az uralkodónak Magyarországon nem volt akkora befolyása, mint Nyugat-Európában. Hatalmának alapjai: az állami adók és a regálék (királyi felségjogon szedett jövedelmek), a köznemesség és a banderális hadszervezet.

A magyar állam élén a király állott, helyettesének a nádort tekintették. Legfőbb méltóság volt az országbíró, az udvarmester, az erdélyi vajda, a bán, az ispán, az egyháziak közül pedig az érsek és a püspök. A királyi tanács elsősorban a bárókból és a főpapokból állt. Ők a király tanácsadó testületét alkották a törvényhozásban és a kormányzásban. Az udvari főméltóságokon túl kiépültek a központi hivatalok is. Az írásbeliség és a diplomácia meghatározó szerve a kancellária lett. Ez tulajdonképpen gazdasági hivatal volt, amelyhez hozzátartozott a kincstárnokság, a kamarák a kamaraispánokkal, a tárnoki szék pedig a városok felügyeletét látta el. Vezetője a tárnokmester volt. Az igazságszolgáltatást az ítélmesterek végezték.

A rendi állam másik pólusát a rendi gyűlés jelentette. Feladatköre a törvényalkotás, a királyválasztás, az adók és a hadsereg megszavazása volt. A király céljai elérése érdekében általában a nemességgel fogott össze. Az első szintű közigazgatás és igazságszolgáltatás szerveit a nemesi önkormányzat, illetve a nemesi vármegye alkotta. Élükön az ispán és a szolgabíró állott. A történészek nagy része a rendi állam születését az 1439–1440-es évekre teszi. Ekkor ült össze először a négy rend a maga teljességében. A királyválasztás jelképezte a rendi gyűlés legfontosabb jogát.

Megerősödik a nemesség

A török hódítás feltartóztatásának politikai feltételeit a rendi ál-

I. Ulászló portréja. Ismeretlen mester alkotása

lamszervezet megszilárdulása teremtetten meg. Vitéz János – a királyi kancellária főjegyzőjeként és tényleges vezetőjeként – Ulászlót is meggyőzte a nemességgel való összefogás gondolatáról. Az 1440. évi országgyűlésen a király ünnepélyesen megerősítette a nemesség politikai jogainak két évszázadra visszanyúló dokumentumait, s ezzel rögzítette a rendi képviselői állam alkotmányjogi alapjait. Ettől az időszaktól kezdve évente kétszer ült össze az országgyűlés, amely átvette a királyi tanácstól a politikai döntések feladatát. A királyok ezután már nem csupán a főpapok és a

bárók, hanem a nemesség hozzájárulására is hivatkoztak dekrétumaikban. Az országgyűléseken a szabad királyi városok is képviseltették magukat, de súlyuk, befolyásuk még messze elmaradt a két feudális rend mögött. A valóságban mindez nem azt jelentette, hogy a nemesi rend egyenrangú partnerévé vált a főpapi és bárói rendnek. A familiaritás kapcsolatai ugyanis továbbra is a bárók befolyása alatt tartották a nemesek tekintélyes részét, s így tényleges hatalmuk és rendi öntudatuk sem volt elegendő arra, hogy önálló politikát kezdeményezzenek. Ők csak a királlyal szövetkezve próbálhattak a bárók ellen fellépni. Vitéz Jánosnak és körének valóban ez a szövetség volt a programja de a megtépzott anyagi erőforrásaitól megfosztott trónkövetelő által fenyegetett királyi hatalom nem volt elég erős, hogy kellőképpen befolyása alá vonja a nemességet. Ezért a királynak meg kellett alkudnia a bárói párttal, amely a nemesség nagy részét meg tudta nyerni magának. Ebben a tárgyalásban a vezető szerep a leghatalmasabb báróé volt. Magyarország szerencséjére ezt a bárót Hunyadi Jánosnak hívták, akinek tekintélye és népszerűsége maga köré tömörítette a Habsburg-ellenes bárók mellett a nemességet is.

(folytatjuk)

Nem minden királyt koronáztak meg az eredetivel: a Szent Korona hitelesnek tekinthető ábrázolása a 16. századból